

A vallásosság, boldogság, elégedettség és az anómia alakulása a magyar népesség körében

Betekintő

A vallásosság szerkezete átalakulni látszik, az ezredforduló környékén mért trendek egy része nem folytatódik, ám a nem hívők aránya továbbra is növekszik. A vallás fontosságának csökkenése megállt, különösen a férfiak körében nyert ismét teret, bár továbbra is kevésbé fontos számukra, mint a nőknek. A magas végzettségűek közt fordulnak elő legnagyobb arányban mind a rendszeres vallásgyakorlók, mind azok, akiknek minden cselekedetét befolyásolja a vallás. A lelki egészség vizsgált mutatói, mint az elégedettség, a boldogság és az anómia javultak a 2013-as felmérés adataihoz képest, a nők körében nagyobb arányban.

Bevezetés

A Hungarostudy kutatásokban a rendszerforduló után, az 1995-ös felméréssel kezdődött a vallásosságnak, mint a lelkiállapot fontos összetevőjének vizsgálata a magyar népesség körében. 1988-ban még nem lehetett nyíltan rákérdezni a vallásosságra, csak az imára, mint a megküzdés, coping egyik módjára, de a konfliktusmegoldás ezen faktora a nehéz helyzetekben már ekkor megjelent, és pozitív összefüggést mutatott az életcélokkal, valamint a társadalmi kohézióval. A későbbi Hungarostudy kutatásokban két dimenzió mentén kezdődött el a magyarországi népesség vallásosságának mérése: a vallásgyakorlás és a vallás fontossága mentén. A vallás gyakorlása elsősorban a vallásosság társadalmi beágyazottságát vizsgálja (nem hívő; nem gyakorolja vallását; a maga módján gyakorolja; ritkán, az egyházában

vagy rendszeresen az egyházban gyakorolja), míg a vallás fontosságával (egyáltalán nem fontos, kissé fontos, nagyon fontos, minden cselekedetét befolyásolja) a spiritualitás iránti igényt vizsgálják a kutatások (Kopp és mtsai 2006).

A 2006-os vizsgálat eredményeiből is látható a vallásosság strukturális átalakulása (Székely 2008), amely a 20. század utolsó évtizedeiben elkezdődött folyamatot erősíti meg, és ez látható a 2013-as kutatás adataiból is. Ez elsősorban a rendszeres vallásgyakorlók számának csökkenését, a nem hívők és a maguk módján vallásosak arányainak növekedését jelenti, vagyis egyfajta erős szekularizációs folyamatot mutat. Mindeközben a magas végzettségű fiatalok között 2002-ben és 2006-ban is nőtt a vallásukat rendszeresen gyakorlók aránya (Székely és Lázár 2013).

A vallásosság alakulása 1995-2021 között

A szekularizációs elmélet szerint a vallási változás szükségszerűen és visszafordíthatatlanul a vallásos-

ság megszűnését eredményezi majd. Ezzel szemben más elméletek, mint pl. a vallási individua-

lizáció elmélet, ezt nem eltűnésnek, hanem átalakulásnak látják. Vagyis míg az egyházas vallásgyakorlás csökken, addig, mintegy ezt kiegészítve, erősödik az individuális vallásosság. Ezt már korábbi adatok is alátámasztották, főként Európa keleti országaira nézve, vagyis a szekularizációval együtt egy deszekularizációs folyamat is elindult,

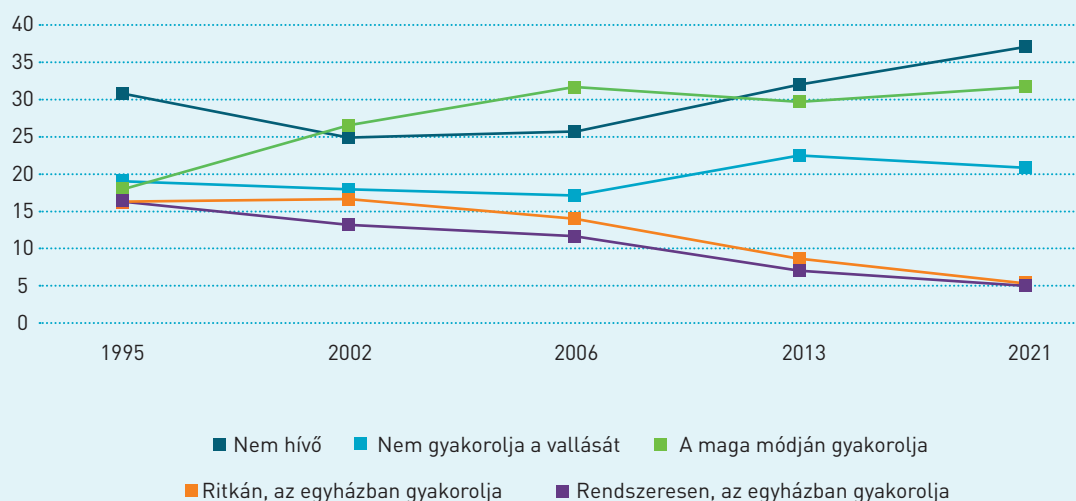
és az individualista vallásosság sokszor párhuzamosan erősödik az egyházi vallásosság gyengülésével (Rosta 2019). A Hungarostudy adatok is ezt az elméletet támasztják alá, ha megvizsgáljuk, hogyan alakult a vallásosság a magyar népességben 1995 óta.

A vallásgyakorlás módja

A korábbi felmérésekben látható trend (1. ábra), vagyis az összességében magukat valamilyen módon vallásosnak mondók arányának 2006-ig tartó növekedése (Székely és Lázár 2013) (69%-ról 75%-ra), majd azt ezt követő csökkenés 2021-ben is folytatódik, mára az arány 63 százalék. Még így is azt mondhatjuk, hogy a magyarországi népesség közel kétharmadát teszik ki azok, akik valamilyen értelemben identitásuk részének tekintik a vallást. Jól látható, hogy a vallás, illetve annak elsősorban az intézményes formája folyamatosan teret veszít. A vallásukat az egyházukban legalább

ritkán gyakorlók aránya a harmadára csökkent, a maguk módján vallásosok aránya 2013-ig csaknem 80 százalékkal nőtt, és azóta stabilan csaknem egyharmadát teszik ki a népességnek. Ez a csoport a nem hívők közül is nyert, mivel ez utóbbiak aránya is csökkent 2006-ig, azóta azonban meredeken növekszik, és mára 20 százalékkal többen vannak, mint az első lekérdezés idején. A nemek között jelentős különbség nem található, bár a férfiak kevésbé vallásosak; a változások hasonló arányúak.

1. ábra: A vallásgyakorlás módja kategóriáinak alakulása a Hungarostudy felmérések alapján 1995 és 2021 között

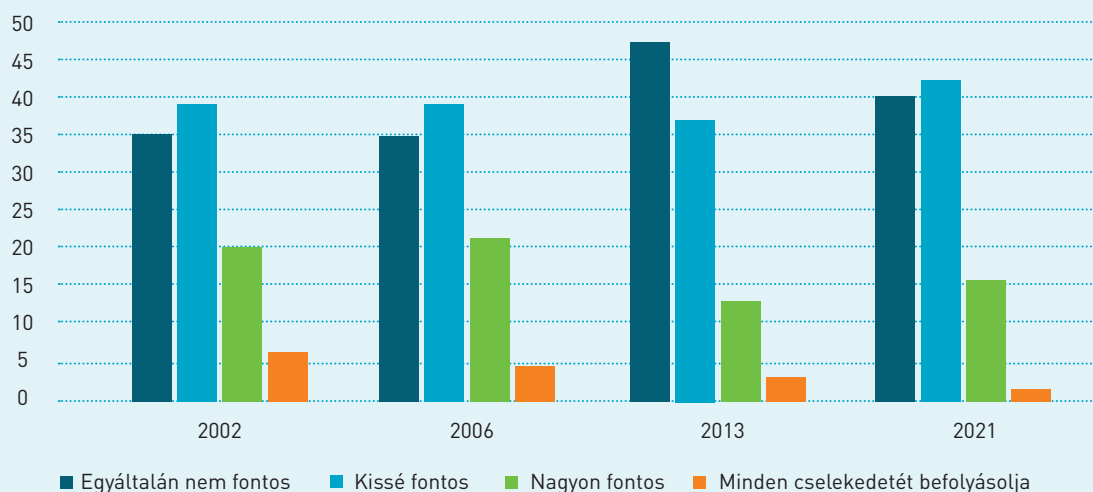

A vallás fontossága

A vallás spirituális dimenzióját nézve egyfajta hullámozó tendenciát figyelhetünk meg, vagyis míg 2002 és 2006 között szinte nincs változás, 2013-

ban erőteljesen csökken a vallást valamennyire fontosnak tartók aránya (a 2002-es 65%-ról 53%-ra), majd 2021-re újra erősödni kezd, 60 százalékra.

2. ábra: A vallás fontossága kategóriáinak alakulása a Hungarostudy felmérések alapján 2002 és 2021 között

Ha a vallás fontosságának alakulását nézzük 2002-től kezdve, láthatjuk (1. táblázat), hogy a vallás elértéktelenedésének trendje 2021-ben is folytatódik, a kezdeti évhez képest még mindig 15 százalékkal nagyobb azok aránya, akiknek egyáltalán nem fontos a vallás. Viszont ez az elértéktelenedési folyamat nem lineáris: 2002 és 2006 között szinte nincs változás, utána 2013-ra több, mint egyharmadával nő azok aránya, akik számára egyáltalán nem fontos a vallás, míg 2021-re 20 százalékkal csökken az érdektelenség. A fontosság erősségét nézve, a korábbi ábrán (2. ábra) láthattuk, hogy folyamatosan csökken azok aránya (2021-ben is), akiknek a vallás minden cselekedetét meghatározza, és 2021-ra mindössze harmadannyian vannak, mint 2002-ben.

A vallásosság mindkét dimenziója összefügg a nemekkel a 2021-es mintában is, és mindkét szempontból a nők azok, akik jellemzően vallásosabbak. Mindemellett a vallás fontossága egyértelműen a férfiak körében növekedett. Az utolsó adatok szerint köztük szinte ugyanolyan arányban vannak azok, akiknek egyáltalán nem fontos a vallás (45%), míg a nők körében 29 százalékkal többen vannak ilyenek 2002-höz képest, igaz, még így is alacsonyabb az arányuk (35%). A férfiak közt azok aránya sem csökkent az első adatfelvétel óta, akiknek kissé vagy nagyon fontos a vallás, míg a nők közt a 2002-es érték 77 százaléka, azaz 62 százalékra csökkent.

1. táblázat: A vallás fontosságának változása nemek szerint 2002 és 2021 közt a Hungarostudy felmérések alapján, a 2002-ben mért érték százalékban kifejezve

Év	Egyáltalán nem fontos			Kissé fontos			Nagyon fontos			Minden cselekedetét befolyásolja		
	férfi	nő	mind	férfi	nő	mind	férfi	nő	mind	férfi	nő	mind
2002	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2006	99,9	103,6	99,5	100,6	98,1	99,4	99,1	108,7	108,8	98,2	71,0	77,9
2013	126,2	147,2	135,2	82,4	102,4	93,5	69,6	62,6	66,0	76,5	45,8	50,5
2021	100,8	129,0	115,0	104,1	108,2	106,1	99,9	76,6	81,2	39,8	34,6	33,7

Vallásosság 2021-ben

A vallásgyakorlás módja

A vallásosság és az életkor közt továbbra is megfigyelhető a pozitív összefüggés, az idősebbek közt több a vallásos (Tomka 2009). 44 éves korig a megkérdezetteknek majdnem a fele nem hívőnek vallja magát, 65 éves kor felett csak a negyede. A vallásosak, de vallásukat nem gyakorlók aránya egészen 64 éves korig stabil, az idősek körében a vallás nagyobb arányban függ össze annak gyakorlásával, habár nagyon sokan, 43 százalék ezt nem egyházi keretek közt, hanem a maguk módján teszik.

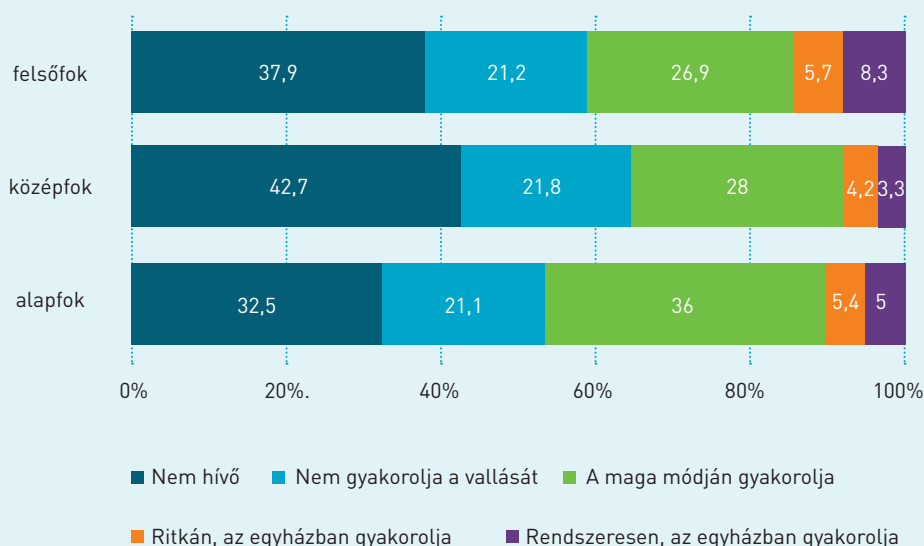
A 2021-es adataink is alátámasztják, hogy a vallásosság összeegyeztethető a tudással, tanulással. A felsőfokú végzettségűek közt a legmagasabb a vallásukat rendszeresen gyakorlók aránya (két és félszer több, mint a középfokú végzettségűek közt), de ez az arány mégis alig haladja meg a 8 százalékot. A vallásukat legalább alkalmanként gyakorlók aránya is köztük a legmagasabb (5,7%). A legtöbb nem hívő a középfokú végzettségűek között

2. táblázat: Vallásgyakorlás módja 2021-ben korcsoportok szerint

	0-44 éves kor	45-64 éves kor	65 évtől felfelé
Nem hívő	45	36	24
Nem gyakorolja vallását	22	24	15
A maga módján gyakorolja	26	31	43
Ritkán, az egyházban gyakorolja	4	5	8
Rendszeresen egyházban gyakorolja	3	4	10

van, a legkevesebb a csak alapfokkal rendelkezők közt. A maguk módján vallásosak aránya az alapfokú végzettségűek körében a legmagasabb (36%).

3. ábra: Vallásgyakorlás módja végzettség szerint, 2021, százalék

Vallásosság életkor és végzettség szerint

Ha a különböző korszakokon belül az iskolai végzettséget is nézzük, láthatjuk, hogy egészen más a kapcsolata a vallásossággal a fiataloknak és az időseknek. Míg a fiatalok esetében a felsőfokú végzettségűek között a legalacsonyabb a nem hívők aránya, addig az időseknél ez pont fordítva van. A vallásukat a maguk módján gyakorlók körében a fiataloknál nincs jelentős különbség a végzettség szerinti csoportoknál, viszont az idősek esetében

az alacsony végzettség nagyobb mértékben jár együtt az egyháztól független vallásossággal. A legszembetűnőbb különbség a vallásukat rendszeresen gyakorlóknál látható, 3-4-szer annyian sorolták ide magukat a fiatal felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül, mint a másik két végzettségi csoportból; ez a különbség az életkor előrehaladtával csökken.

3. táblázat: Vallásgyakorlás módja 2021-ben korcsoportok és végzettség szerint, százalék

	44 éves korig			45-64 éves kor			65 éves vagy idősebb		
	alapfok	középfok	felsőfok	alapfok	középfok	felsőfok	alapfok	középfok	felsőfok
Nem hívő	45	48	39	33	40	38	18	31	34
Nem gyakorolja vallását	21	23	23	25	23	23	16	15	11
A maga módján gyakorolja	28	25	25	35	28	26	46	39	35
Ritkán, az egyházában	4	3	5	4	5	7	9	7	6
Rendszeresen egyházában gyakorolja a vallását	3	2	8	3	4	6	10	9	14
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vallásosság településtípus és elhelyezkedés szerint

A nem hívők aránya Budapesten jelentősen meghaladja az ország többi részén lakók arányát, legkevesebben a kisvárosokban és a falvakban vannak e csoportból (4. táblázat). Jelentős különbség figyelhető meg a maguk módján vallásosak esetében,

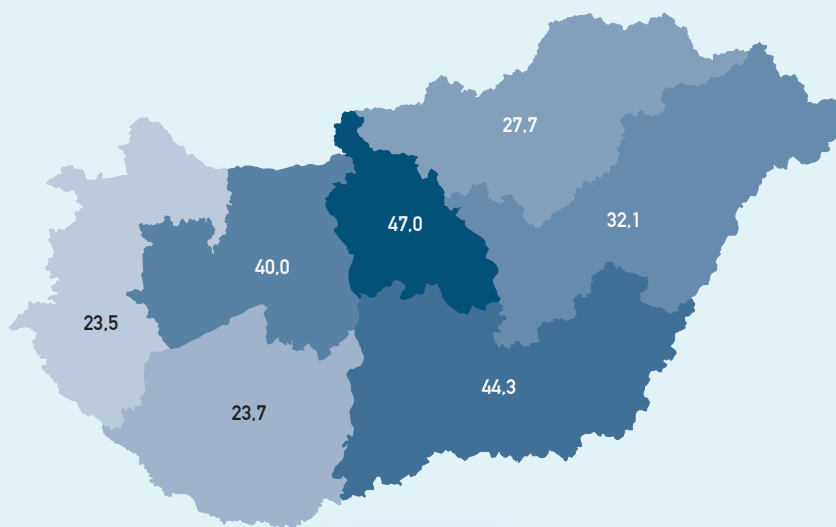
akik jellemzően kétszer nagyobb arányban vannak a kisebb településeken, mint a fővárosban, de a megyeszékhelyeken is magasabb az arányuk. A rendszeres vallásgyakorlók aránya azonban Budapesten a legalacsonyabb.

4. táblázat: Vallásgyakorlás módja 2021-ben településtípus szerint, százalék

	Budapest	Megyeszékhely, megyei jogú város	Város	Község, nagyközség
Nem hívő	52,5	39,3	33,4	29,6
Nem gyakorolja vallását	21,5	22,7	20,2	21,6
A maga módján gyakorolja	17,6	27,6	36,9	36,8
Ritkán, az egyházában gyakorolja	5,0	3,9	5,5	5,4
Rendszeresen egyházában gyakorolja vallását	3,4	6,5	4	6,6

A regionális adatok alapján látható, hogy a nem hívők az ország középső részén fordulnak elő a legmagasabb arányban, legkevesebben a nyugati és délnyugati országrészben (4. ábra).

4. ábra: Nem hívők aránya
régióként, 2021

A vallás fontossága szerint

A vallás fontossága és a végzettség

A vallás fontossága és az iskolai végzettség között hasonló kapcsolat mutatható ki, mint amit a vallás-gyakorlásnál találtunk. Míg az egyes válaszlehetőségek – a vallás nem fontos, kissé fontos vagy nagyon fontos – választásának aránya nem tér el jelentősen a felsőfokú végzettségűek esetén

a többiek válaszaitól, addig a legkomolyabb szintű elköteleződés, vagyis a „minden cselekedetére befolyással van” válaszlehetőség megjelölése a felsőfokú végzettségűek körében a többiekénél jelentősen magasabb arányban fordul elő.

5. táblázat: A vallás fontossága 2021-ben végzettség szerint, az adott végzettségi szinten belüli válaszadók aránya, százalék

	Iskolai végzettség		
	alapfok	középfok	felsőfok
Egyáltalán nem fontos	34,9	44,4	41,7
Kissé fontos	43,4	41,9	39,6
Nagyon fontos	19,7	12,4	15,2
Minden cselekedetét befolyásolja	2,0	1,3	3,5

A vallás fontossága településtípus és régiók szerint

A vallás fontossága, azaz a spirituális dimenzió alapján hasonló a területi elhelyezkedés, mint a vallás gyakorlásának módja szerint. A településtípusok közül különösen Budapest emelkedik ki, ahol 58 százalékos az aránya, akiknek nem fontos a vallás; ugyanakkor a kisvárosok és községek lakói

közül csak 32-34 százaléknak. Jól látható, hogy a nagyvárosokban, különösen Budapesten, a vallás már kevés embernek számít, csupán az emberek 41,7%-ának befolyásolja a mindennapi életét (6. táblázat).

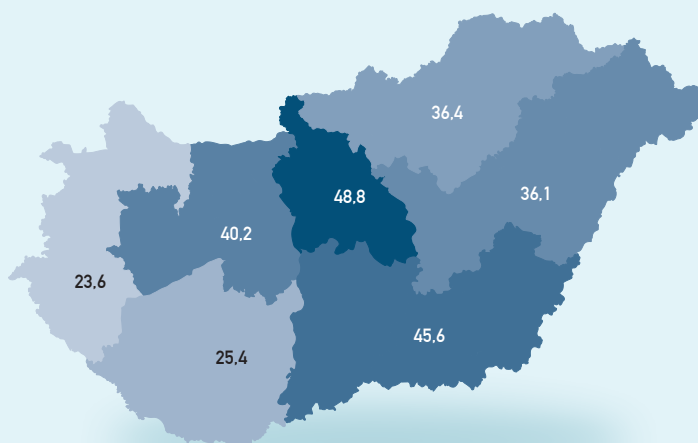
6. táblázat: A vallás fontossága 2021-ben régiók és településtípus szerint, az adott kategórián belüli válaszadók aránya, százalék

	Egyáltalán nem fontos	Kissé fontos	Nagyon fontos	Minden cselekedetét befolyásolja
Régiók szerint				
Észak-Magyarország	36,4	45,8	13,7	4,1
Észak-Alföld	36,1	40,4	21,6	1,9
Dél-Alföld	45,6	34,5	17,9	2,0
Közép-Magyarország	48,8	35,3	14	1,9
Közép-Dunántúl	40,2	44,3	14,2	1,3
Nyugat-Dunántúl	23,6	57,2	17,0	2,2
Dél-Dunántúl	25,4	54,6	18,7	1,3
Településtípus szerint				
Budapest	58,3	28,8	10,7	2,2
Megyeszékhely, megyei jogú város	41,3	42	14,6	2,1
Város	34,1	44,8	19,5	1,6
Község, nagyközség	32,0	47,8	17,8	2,4

Régiók szerint Nyugat- és Dél-Dunántúlon tartják a vallást legalább kicsit fontosnak, és a megkérdezetteknek csak a negyede, 23-25 százaléka vála-

szolta, hogy számára egyáltalán nem fontos; Közép-Magyarországon kétszer annyian (49%) nyilatkoztak így (5. ábra).

5. ábra: Egyáltalán nem fontos a vallás – válaszok aránya régióként, 2021

Anómia, elégedettség, boldogság

Változás 2006–2021 között

Az anómia, melynek fogalmát Emile Durkheim vezette be, értékvesztést, céltalanságot jelent, arra utal, hogy mennyire erősek vagy gyengék a szociális normák, illetve általában az erkölcs egy adott társadalomban (Durkheim 1951). Az anómia mutató nagyon jó mérőszáma egy ország mentális állapotának, hiszen összefügg a káros magatartásformák, köztük kifejezetten az öngyilkosság gyakoriságával. Ez a mutató Magyarországon 2006 után jelentősen romlott, 2013-ra csaknem 20 százalékkal, de az érték azóta javuló tendenciát mutat, habár még mindig rosszabb, mint 2006-ban volt. Hasonló tendencia figyelhető meg az általános elégedettség mutatójában¹, mely ugyan 2006 után romlott a 2013-as mérés szerint, de

8. táblázat: Anómia, elégedettség és boldogság átlagértékének alakulása a Hungarostudy felmérésekben 2006 és 2021 közt, 2021

	2006	2013	2021
Anómia	4,91	5,87	5,29
Elégedettség	6,66	6,34	7,18
Boldogság	7,05	6,79	7,37

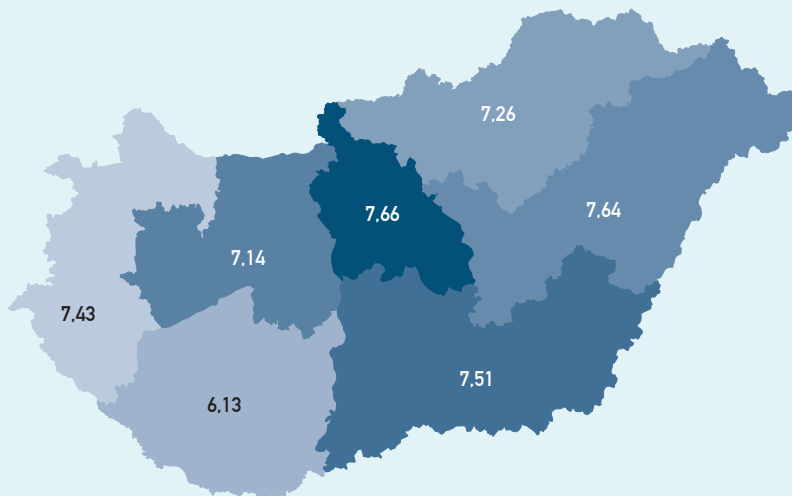
mára meghaladja a 2006-os értéket. Ugyanilyen pályát írt le a boldogság², mára nem csak a 2013-as, de a 2006-os értéket is meghaladja, azaz elmondhatjuk, hogy a lakosság elégedettsége, boldogsága lassan ugyan, de növekszik (8. táblázat).

A jelenlegi helyzet

A 6. ábrán a boldogság szubjektív megítélésének régiós átlagértékei láthatók. A válaszok alapján a délnyugati országrészben a legkevésbé boldogok

a magyarok, míg a legjobb értékekkel Közép-, Kelet- és Dél-kelet Magyarországon, illetve Nyugat-Magyarországon rendelkeznek.

6. ábra: Boldogság szintje régiók szerint, 2021

¹Az elégedettséget az „Egészében véve Ön mennyire elégedett mostanában az életével?” kérdésre adott válasszal mértük, ahol a lehetséges válaszok 1 és 10 között lehettek.

²A boldogságot az „Egészében véve mennyire tartja boldognak saját magát?” kérdésre adott válasszal mértük, ahol a lehetséges válaszok 1 és 10 között lehettek.

A három mutatót – az anómiát, boldogságot és elégedettséget – részletesebben is megvizsgáltuk. A Hungarostudy 2006-os követéses vizsgálatban a magyar lakosság 72 százaléka boldognak mondta magát, elsősorban inkább a férfiak (Kopp és Skrabski 2006). A 2013-as felmérés idején már csak 60 százalék vallotta magát boldognak, továbbra is inkább a férfiak közül, ám 2021-re ismét 71 százalék lett az arány a magyar lakosság körében, és a nemek közti különbség megszűnt. Az elégedettség hasonlóan alakult 2013 óta, akkor 52 százalék vallotta magát elégedettnek (inkább a férfiak), 2021-ben már 68 százalék, férfiak és nők azonos arányban. Csak az anómia mutatóban találtunk kimutatható nemi különbséget: a férfiak körében némileg alacsonyabb az értéke, mint a nők körében. Korcsoportok szerint a legkevésbé anómiás, tehát a leginkább határozott értékrenddel rendelkező korosztály a 40-49 éveseké, őket a legfiatalabbak követik. A 60 évesek és annál idősebbek között találtuk a leggyengébbnek a társadalmi normákat. Az elégedettség és a boldogság egyértelműen csökken az életkor előrehaladtával. A végzettség is egyértelmű kapcsolatot mutat az életminőség ezen mutatóival. Az alacsonyabb végzettségűek közt mind a normák ereje, mind a boldogság és az elégedettség alacsonyabb a 2021-es adatok alapján. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők közt az anómia 24 százalékkal alacsonyabb, míg az elégedettség és a boldogság több, mint 10 százalékkal magasabb, mint az alacsonyabb végzettségűek körében. A települések típusa szerint nézve egyértelműen Budapest rendelkezik a legkedvezőbb értékekkel. Az elégedettség tekintetében a többi típus közt nincs jelentős különbség, a boldogság szubjektív megítélése azonban a kisvárosokban élők közt alacsonyabb, mint a másik két kategória esetében.

Összegzés

A Hungarostudy kutatások 1995 óta követik a magyar népesség lelkiállapotát, és ezzel összefüggésben a vallásosság két dimenzióját, a vallásgyakorlás módját és a vallás fontosságát a mindennapi életben. A 2006-ig tartó tendencia, a maguk módján vallásosak egyértelmű térnyerése 2013-

9. táblázat: Anómia, elégedettség és boldogság átlagértékei a legfőbb szociodemográfiai mutatók mentén, 2021

	Anómia	Elégedettség	Boldogság
Mind	5,29	7,18	7,37
Nem			
Férfi	5,18	7,17	7,36
Nő	5,38	7,19	7,39
Korcsoportok			
18-29 éves	5,02	7,69	7,90
30-39 éves	5,32	7,48	7,76
40-49 éves	4,94	7,39	7,64
50-59 éves	5,33	7,02	7,23
60+	5,60	6,69	6,78
Végzettség			
Alapfok	5,95	6,77	7,01
Középfok	4,85	7,43	7,60
Felsőfok	4,55	7,69	7,81
Településtípus			
Budapest	4,42	7,60	7,69
Megyeszékhely, megyei jogú város	5,29	7,08	7,34
Város	5,47	7,08	7,25
Község	5,62	7,10	7,33

ban megtorpan, a nem hívők aránya azóta is folyamatosan növekszik, a vallásukat gyakorlók aránya pedig csökken. Ugyanakkor 2013 óta a vallást fontosnak tartók aránya növekedni kezdett, különösen a férfiak körében, de még mindig a nők számára fontosabb a vallásosság megélése. Életkor szerint

nézve a fiatalabb vallásgyakorlók körében nagyobb arányban vannak a magasabb végzettségűek, mint az idősek körében, és általában elmondható, hogy a leginkább vallásosnak minden korcsoportban a felsőfokú végzettségűek mondták magukat. A vallásosság az ország közepétől távolodva nő,

a középső régiókban lakók közt vannak a legtöbbben, akik nem vallják magukat hívőnek. A lelki egészség vizsgált mutatói, az anómia, elégedettség és boldogság 2021-re javultak az előző felmérés adataihoz képest, különösen a nők körében.

Felhasznált irodalom

Durkheim, Émile (1951) *Suicide*. New York: Free Press.

Kopp Mária és Skrabski Árpád (2008) Kik a boldogok a mai magyar társadalomban? In: Kopp Mária (szerk.) *Magyar Lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 73–79.

Kopp Mária, Székely András, Skrabski Árpád (2006) Vallásosság és életminőség az átalakuló társadalomban. In: Kopp Mária, Kovács Mónika Erika (szerk.) *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 156–166.

Rosta Gergely (2019) Szekularizáció? Deszekularizáció? Merre tart a vallási változás a világban? In: *Magyar tudomány*, 180. évf. 6. sz. 792–803. DOI: 10.1556/2065.180.2019.6.2

Székely András (2008) A vallásosság alakulása Magyarországon 1995–2006 között. A vallásosság összefüggései a gyermekszámmal. Vallásosság és lelki-egészségi állapot. In: Kopp Mária (szerk.) *Magyar Lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 373–381.

Székely András, Lázár Imre (2013) Vallásosság és kötődés. In: Susánszky Éva, Szántó Zsuzsa (szerk.) *Magyar Lelkiállapot 2013*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 63–76.

Tomka Miklós (2009) Vallásosság Kelet-Közép-Európába. Tények és értelmezések. In: *Szociológiai szemle*, 19. évf. 3. sz. 64–79.